

Wéber Péter

University of Sussex

REDSZERVÁLTOZÁSOK, KÖZEMLEKEZET ÉS IGAZSÁGTÉTEL:

A BUKOVINAI NÉMET NYELVŰ ZSIDÓK ESETE

(1920-1960)

A doktori értekezés tézisei

Tartalomjegyzék

1. Az értekezés kitűzött célja.....	2
2. Kutatási módszerek	3
3. Elért eredmények	4
4. Előadások és publikációk értekezésem témáiról	5

Témavezetők: Dr. Prof. Edward Timms

Dr. Prof. Dennis Deletant

1. **Az értekezés kitűzött célja:** Az 1990 után Romániában létrejött demokratikus államberendezés új lehetőségeket kínált az ország múltjával való szembenézéssel kapcsolatban. Mégis, ez a folyamat rendkívüli nehézkes és ellentmondásosnak bizonyult. Sok posztkommunista kelet-európai társadalomnak újra kellett definiálnia nemzeti értékeit olyan történelmi szereplőket keresve, aki arra szolgáltak, hogy helyettesítse az addigi „hamis hősokeket”, akiket az elmúlt ötven év során a kommunizmus tartott életben. Miután 1989-ben a kommunista rendszer megbukott, Romániában nem csak nacionalista elemek, de mérsékelt politikusok is Ion Antonescu diktátor személyében vélték a román hazafiság és kommunizmus ellenesség megtestesítőjét megtalálni. Paradox módon a kisebbségekkel szembeni toleranciára és az emberi jogokat tiszteletben tartó demokratikus állam felépítése egy elnyomó, háborús bűnös diktátor nagyrebecsülésével kezdődött. Az új körülmények közepett viszont azok hangja, akik átéltek a transznisztriai deportálások borzalmai már nem lehetett elhallgattatni. A romániai zsidó közösségek által szervezett megemlékezések megnyitották az utat a ottani holokauszttal való szembesülés romániai folyamata előtt. Ez a folyamat visszafordíthatatlannak bizonyult. Doktori értekezésem ezt a jelenséget kíséri és ennek a folyamatnak a részévé szeretne válni, felhasználva a Brighton-i Sussex Tudományegyetem által kínált kereteket, amelynek része a Bukovinában született és számos átélésen részesülő német nyelvű zsidó származású festő Arnold Daghani, a transznisztriai deportálások egyik túlélője. Élete és az ő környezetében élők tapasztalat és sorsfordulatain keresztül elemzem a privát élet és a politikai fordulatok közötti kapcsolatot egy olyan időszakban, amikor is harminc év alatt öt rendszerváltozást éltek át Bukovina lakói. A politikai fordulatok és történelmi események nem egyszer hozzájárultak az emberi kreativitás és művészi alkotás létrehozásához vagy átalakításához. Ilyenek voltak Arnold Daghani alkotásai, írásai is, amelyekben több évtized történelme tükröződik vissza, mintahogyan egyedülálló átélések és túlélések is a művész tanúbizonyosságáról

vallanak. A festő a Monarchia összeomlását éli meg kamasz ifjúként, életpályája pedig végig kíséri a Nagy-Romániában kibontakozó antiszemitizmus jelenségeit, érett férfi korában megismeri a holokauszt román változatát és kevesen azon túlélők között lesz, aki igazságtételt szeretne elérni az elszenvedett szörnyűségekért. Átélései közel szituáltja őt olyan bukovinai német nyelvű zsidó értelmiségiekhez, mint Paul Celan, Rose Ausländer, Immanuel Weißglass és sokan mások.

2. **Kutatási módszerek:** Kutatásom tárgyát angol, német és román szakirodalom által kínált alapokra helyeztem, amely a nemzeti, vallási és regionális identitás problematikájával foglalkozik, egyben a közemlékezet fogalmát is érintve. Fontosnak tartottam, hogy magánhagyatékból származó személyes leveleket, emlékiratokat, korabeli naplókat dolgozzak fel, mint ahogyan a hatóságok által többnyire belső használatra kiadott iratok, rendelkezések, parancsok vizsgalását is prioritásaim között soroltam be. Kutatásom egyik lényeges része volt, hogy olyan holokauszt túlélőket találjak, akik ismerték Daghani festőt deportálása során, felhasználva így az *oral history* módszerét több interjú készítése során. Mégis, kutatásom legnagyobb részét a Sussex Tudományegyetemen végeztem, ahol az Arnold Daghani Hagyaték történelemtudományi szempontok alapján történő feldolgozását végeztem. Két kutatási bázisom is volt a Sussex egyetemen kívül: az egyik Washingtonban a Centre for Holocaust Advanced Studies levéltárában, illetve Bukarestben a Romániai Zsidók Történetét Kutató Központban (CSIER). Ezenkívül, kutatásokat végeztem még Bukovinában, Suceava város levéltárában és a berlini külügyminisztérium levéltárában (Bundesarchiv des Auswärtigen Amtes). A levéltári kutatások mellett bevontam a korabeli sajtó elemzését is.

Romániában a holokauszt közemlékezete kevésbé ismert. Az 1947 után hatalomra került kommunista rendszer egyre jobban szorította ki Transznisztria esetét a köztudatból. Az

1950-es évek közepétől gyakorlatilag csak az észak-erdélyi deportálásokról lehetett megemlékezni, amit Románia Magyarország számlájára írt. A román részvételt igyekeztek elhallgattatni, ami sikerrel is járt, hiszen az 1990-es évek elején Transznisztria, mint az Antonescu rezsim deportálási és emberirtási területe, a románok számára ismeretetlen volt. Értekezésem egyike azok kevesek közé tartozott a 2000-es évek elején, amelyek ezt a problematikát vetették fel, és ha addig külföldi történészek főleg hatóságok levéltári anyagát felhasználva igyekeztek rávilágítani az addig elhallgatott holokauszt méreteire és eredetére, én „életiratokat” használtam fel ehhez. Két esetben olyan kéziratokhoz volt szerencsém hozzáférni, amelyek még nem kerültek addig a tudományos kutatás vérkeringésébe.

3. Az értekezésem eredményei: A Daghani Hagyaték anyagai egy sokoldalú kutatást megindítását és véghez vitelét eredményezték. A történelmi eseményeknek, jelenségeknek emberi dimenziói tárultak elém, mint a „mindennapi halandó” történelmet feljegyző és egyben történelmet átélő alany. Ezek a típusú történelmi források új megvilágításban jelenítik meg a kisémmizéshez, a pusztításhoz és az újrakezdettséghez vezető folyamatokat. A húszas, harmincas évek antiszemitizmusa nyomon követhető egyszerű történetek kapcsán. A holokauszt tapasztalata után Arnold Daghani az igazságtétel és a közemlékezetnek szenteli művészi és irodalmi műveinek jó részét. Sőt, németországi bíróságokkal is kapcsolatba lép, hogy lép a román hatóságok által a nácioknak átadott romániai zsidó csoport Mihailovkában történt lemészárlása ügyében igazságot tétessék. Hiszen ha neki nem sikerült volna a szökése a munkatáborból, ő is a cseresznyésben található tömegsírból végezhetett volna. Ezzel a Daghani Hagyaték rendkívüli módon, hozzájárul annak a Czernovitz és környékéről deportált zsidók sorsának megismeréséhez, akiket a román csendőrség a Wehrmacht és SS felügyelete alá helyeztet a Bug folyón túl, hogy ott megépítsék a Durchgangstrasse V autópályát. Kutatásom során új tények kerültek

napvilágra, amelyek az megerősítik egy sajátos, romániai holokauszt létét. A magán személyektől származó forrásanyag, legyen az írott formában vagy akár interjúk, megerősítik a politikum és a magánélet közötti összefüggéseket egy gazdaságilag és politikailag instabil és folyton változó világban, mint amilyen a huszadik század első fele volt Közép-Kelet-Európában. A bukovinai német nyelvű zsidóság esete egyike azoknak a népcsoportoknak, amely történetén, akár emberi sorsok történetén keresztül, a legnyilvánvalóbbá jelenik meg ez a jelenség. 1920 és 1960 között nagy változások mennek végbe, amelyek végső soron ennek a közösségnek a felmorzsolásához és eltűnéséhez vezetett.

4. Előadások és publikációk értekezésem témáiról:

Identități evreiești în Bucovina interbelică (Zsidó identitások Bukovinában a két világháború között), in: *Cultura*, 1. évf., 33., 27. Oct.-2. Nov. 2004, București

The Public Memory of the Holocaust in the Post-War Romania, in: *Studia Hebraica*, 4. sz., The "Goldstein Goren" Centre for Hebrew Studies: Bucharest, 2004

Conviețuiri interetnice și interconfesionale în Bucovina (Nemzetiségi és felekezeti együttélés Bukovinában) in: *Conviețuirea/Együttélés*, 8. évf., 1.-8. sz., Szeged, 2004

Eyewitness Testimonies as a Source of a Historical Analysis of the Deportations to Transnistria (1941 – 1943), in: *Étude balcanique*, No. 4, Sofia 2004

A romániai Holokauszt az utóbbi évek román nyelvű kiadványaiban, in: Schweizer József „Új idea, új cél keresésére szorítanak bennünket“ A magyar zsidó történetírás koncepciói és perspektívái, Mórija Könyvek: Budapest, 2006

Mitul Mareşalului Ion Antonescu în România post-comunistă (Antonescu marsal mítosza a posztkommunista Romániában), in: Convieţuirea/Együttélés, Szeged, 2007

Faţete ale unei identităţi complexe: Arnold Daghani, pictorul uitat al Bucovinei (Egy sokoldalú identitás arculata: Arnold Daghani, Bukovina feledésbe merült festője), in: Convieţuirea/Együttélés, 11. évf., 1.-4. sz., Szeged, 2007

A háborús bűnösök megtorlása a második világháború utáni Romániában és Magyarországon, in: Korall, 8. év.,28.-29.sz., Budapest, 2007

Die Wahrnehmung des "domestic Holocaust" im Rumänien der Nachkriegsjahre, in: Regina Fritz, Carola Sachse, Edgar Wolfrum: Nationen und ihre Selbstbilder, Göttingen, 2008

Beyond the River Bug: Mapping the Testimony of Arnold Daghani against other Sources in: Edward Timms, Deborah Schulz: Memories of Mikhailowka: Arnold Daghani's Diary, Vallentine Mitchell, London, 2009

La justice d'après guerre: les procès des criminels de Transnistrie in: George Bensoussan: L'horreur oubliée: la Shoah roumain, Revue d'histoire de la Shoah, Nr. 194, Lessay-les-Château, 2011

Péter Wéber, *ETHNIC AND RELIGIOUS CO-HABITATION IN BUKOVINA UNDER ROMANIAN RULE DURING THE INTERWAR PERIOD (1920 – 1940)*, in: Nová Filologická Revue, 8 évf., 2 szám, Banská Bystrica, 2016

